

tarihinde Amritsar'daki bir toplantıda yapıldı. Kuruculardan olan Mevlânâ Muhammed Ali ve Şevket Ali kardeşler cemiyetin kuruluşu sebebiyle açıkladıktan sonra bütün müslümanları bu cemiyete katılmaya davet ettiler.

Başlangıçta mukaddes toprakların müdafaasında kullanılmak üzere bir donanma ve diğer askerî teçhizatı sağlama düşüncesinde olan encümen, ayrıca Hintli gençleri askerî eğitim için dışarıya göndermeyi de planlamaktaydı. Daha sonra programını genişleterek birtakım sosyal faaliyetlerde bulunmak, müslüman okulları ve yetimhâneler açmak, hacılara her türlü kolaylığı sağlamak için çalışmalar yapmayı kararlaştırdı. Tamamen dinî bir cemiyet olduğu ileri sürülse bile bu tür faaliyetler, encümenin kaçınılmaz olarak siyasî bir karaktere de bürüneceğinin açık işaretleriydi.

Encümenin nizamnâmesine göre üyeler Kâbe'nin şerefini koruyacaklarına ve gerekirse bu yolda canlarını bile vereceklerine dair yemin edecek ve üyelik rozetini devamlı olarak yakalarında taşıyacaklardı. Ayrıca "şedâi" (fedai) denilen diğer bir grup ise yine aynı hususlarda encümen tarafından verilecek her türlü görevi tereddütsüz yerine getireceklerine dair yemin edeceklerdi. Bu arada bütün üyeler cemiyete aidat ödeyeceklerdi. Encümen gelirlerinin üçte biri, mukaddes toprakları korumak durumunda olan Osmanlı Devleti'ne verilecekti. Üçte biri yetimlere, okullara ve diğer İslâmî faaliyetlere harcanacak, geri kalan üçte biri de gerekirse Kâbe'nin korunması ve hacıların ihtiyaçları için kullanılacaktı.

Faaliyetlere başlayan encümen kısa sürede önemli şehirlerde şubeler açtı. Bu arada cemiyetin faaliyetlerine kadınlar da davet ediliyordu. Başlangıçta yirmi üç kişinin öncülüğünde kurulan encümenin üye sayısı altı ay sonunda 3000'e, bir yıl sonra ise 2000'i kadın olmak üzere 20.000'e ulaştı. Cemiyetin kuruluşu Hindistan dışında da duyuldu ve çeşitli İslâm ülkelerinden hakkında bilgi istendi.

Mevcut belgelerden anlaşıldığına göre Osmanlı yöneticileri encümenin kuruluşu ve faaliyetleriyle yakından ilgilenmişlerdir. Esasen bu çeşit faaliyetlerin ilham kaynağının Osmanlılar olduğuna dair birtakım işaretler de mevcuttur. Nitekim encümenin kurucularından Müşir Hüseyin ile Abdülbârî 1906'dan beri Osmanlı

Devleti yetkilileriyle yakın ilişki içindeydiler ve pek çok defa Türkiye'yi ziyaret etmişlerdi. Ayrıca bunlar, encümenle kısmen benzer gayeleri olan Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Hindistan temsilciliğini yapmışlardı (1909). Encümenin kurulması, Hindistan Hilâl-i Ahmer heyetinin Türkiye'ye gidişinden sonra gerçekleşmiştir. Balkan savaşları sırasında Türkiye'ye giden (1912) bu heyete dahil olan birçok üye daha sonra geri dönünce cemiyetin faaliyetlerine de aktif olarak katılmışlardır. I. Dünya Savaşı sırasında Hicaz'daki Osmanlı kumandanlarından Galib Paşa'nın üzerinde bulunan bir bildiriye bu konuda daha açık işaretler vardır. Muhtemelen Türk Ocağı tarafından dağıtılan bu bildiriye, Encümen-i Huddâm-ı Kâ'be adıyla faaliyet gösteren Hintli müslümanların Osmanlılar'la iş birliği yaptıkları ve samimi olarak onları destekledikleri ifade edilmektedir (India Office Records (London), India Confidential Proceedings, "Report A", Jan. 1919, nr. 206).

Bu arada Encümen-i Huddâm-ı Kâ'be'nin kurucularından olan Mevlânâ Muhammed Ali ve Şevket Ali kardeşler, hac organizasyonunda İngiliz tekeline kırılmak için Osmanlı Devleti'nin desteğini sağlamaya çalıştılar. Talat Paşa'ya mektup yazarak Hindistan ile ortak bir gemi taşımacılığı şirketi kurulmasını teklif ettiler. Böyle bir ortaklığın, maddî menfaatler yanında mukaddes toprakların korunmasında da büyük faydası olabilirdi. Kolayca hacca gitme imkânına kavuşan Hintli müslümanlar orada Osmanlılar lehine propaganda yaparak Araplar'a tesir edebilir ve İslâm kardeşliğinin güçlenmesini sağlayabilirlerdi. Bu sırada Talat Paşa'ya, Osmanlı hükümetiyle encümen arasında bir anlaşma sağlanırsa Kâbe'nin müdafaası için teşkil edilecek kuvvetlerin masraflarının cemiyet tarafından karşılanacağı bildirildi (*Muhammed Ali Papers*, 8 Temmuz 1914 tarihli mektup). Hatta encümenin Osmanlı hükümetine birkaç uçak alabileceğinden bile bahsediliyordu.

Ancak bu düşüncelerin hiçbiri gerçekleşmemiştir. Çünkü İngiliz-Hindistan hükümeti bu tür faaliyetleri hoş karşılamıyordu. Böylece bir taraftan yönetimin baskıları, diğer taraftan maddî imkânsızlıklar yüzünden encümen okul, yetimhâne vb. projelerini gerçekleştiremediği gibi Osmanlı Devleti ile başlattığı hac organizasyonuna dair iş birliği teşebbüsü de başarısız kaldı. İngiliz hükümeti en-

cümenin faaliyetlerini kısırladı ve özellikle izinsiz olarak Türkiye'ye para gönderilmesini yasakladı.

I. Dünya Savaşı'nın çıkması ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girmesi encümeni için büyük bir darbe oldu. Önce hac yolu kapandı. Bu arada İngilizler'in Hindistan genel valisi mukaddes yerlerin güvenliğiyle ilgili olarak müslümanlara teminat verdi. Encümenin varlık sebepleri bu şekilde ortadan kalkmış oldu. Öte yandan kaynakların kullanımı konusunda birtakım suçlamalar da ortaya çıkınca encümen savaş süresince faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldı. Savaş sonrasında Abdülbârî cemiyeti yeniden canlandırmak istediye de hükümet buna izin vermedi.

Encümen-i Huddâm-ı Kâ'be'nin kuruluşu sadece gayeleri açısından değil harekete katılanlar açısından da önemlidir. Bu cemiyet sayesinde kadınlar ilk defa bir kitle hareketine katılmıştır. Aynı şekilde merkez yürütme kurulunda hem medreseli ulemâ hem de Batı eğitimi görmüş genç aydınlar birlikte çalışabilmişlerdir. Bu arada Hindistan Hilâfet Hareketi'nin de aynı siyasî ortaklığı bir sonucu olduğu söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

India Office Records (London), "Anjuman-ı Khuddam-ı Kaaba", L/P S/5/20, h. 37; India Office Records (London), India Confidential Proceedings, "Report A", Jan. 1919, nr. 206; *National Archives of India*, Home Political A, October 1913, nr. 118; B, June 1913, nr. 108; B, July 1913, nr. 60-63; A, May 1914, nr. 46; *Muhammed Ali Papers* (8 July 1914), New Delhi, Jamia Millia Islamia; *My Life, A Fragment, An Autobiographical Sketch of Moulana Mohamed Ali* (nşr. Afzal İqbal), Lahore 1942, s. 68; F. Robinson, *Separatism Among Indian Muslims: The Politics of the United Provinces' Muslims 1860-1923*, Cambridge 1974, s. 208-212, 214-215; a.m.f., "Anjuman-ı Khuddâm-ı Ka'ba", *El² Suppl.* (İng.), s. 74; Y. D. Prasad, *The Indian Muslims and World War I*, New Delhi 1985, s. 14-18; Azmi Özcan, *Pan-İslamizm, Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914)*, İstanbul 1992, s. 224-232.

AZMI ÖZCAN

ENCÜMEN-İ ŞUARÂ

(انجمن شعراء)

XIX. yüzyılın ikinci yarısında
bir grup şairin meydana getirdiği
edebî topluluk.

1277 yılı sonlarında (Mayıs-Haziran 1861) başlayıp 1278 yılı ortalarına (Ocak 1862) kadar süren Encümen-i Şuarâ toplantıları İstanbul'da, Hersekli Ârif Hikmet

ENCÜMEN-i ŞUARÂ

Bey'in Lâleli'de Çukurçeşme'deki evinde yapılmaktaydı. Encümen-i Şuarâ, aynı yıllarda benzer örneklerine rastlanan meselâ Cem'iyet-i İlmîyye-i Osmâniyye gibi belli bir nizamnâmesi ve gayesi olan resmî veya yarı resmî bir kuruluş değildir. Encümen daha ziyade aynı ortak zevki paylaşan, bir yerde toplanıp şiir ve edebiyat sohbetleri yapan, çeşitli vesilelerle daha önceleri de tanışan ve bir kısmı aynı dairelerde beraberce çalışmış, bir iki istisna dışında hemen hemen aynı kültür ve anlayışta kişiler olmaları dolayısıyla bir araya gelen insanların oluşturduğu bir dost meclisi hüviyetindedir. Bu yakınlıkları dışında encümene dahil şairlerin bazı ortak vasıfları da dikkati çekmektedir. Soy, doğum ve memuriyet gibi sebeplerle Rumeli vilâyetleriyle ilgileri, Bektaşî meşrep olmaları, değişik de olsa birtakım dergâhlara mensup bulunmaları çoğu için düşünülebilecek ortak vasıflardan birkaçıdır. Her salı gününü düzenli şekilde yapılan toplantılarda meclisi daha ziyade Leskofçalı Galib Bey idare etmekte ve toplantıya katılan genç şairlere özellikle şiir yazma konusunda yol göstermektedir. Encümen-i Şuarâ toplantılarına devam eden ve isimleri tesbit edilebilen belli başlı şairler şunlardır: Kâdirî şeyhi Osman Şems Efendi, Mehmed Lebib Efendi, Koniçeli Mûsâ Kâzım Paşa, Hoca Sâlih Nâilî, İbrâhim Hâlet Bey, Recâizâde Mehmed Celâl, Memduh Fâik Bey, Deli Hikmet, Mustafa Refik Bey, Üsküdarlı Hakkı Bey, Sâlih Fâik Bey, Mustafa İzzet Efendi, Sâdullah Râmi Bey, Mustafa Eşref Paşa, İrfan Paşa, Mustafa İsmet Efendi, Ziyâ Bey (Paşa) ve Nâmık Kemal. Bazı kaynaklarda encümenin müdavimleri arasında gösterilen Şeyhülislâm Ârif Hikmet, Recâizâde Ekrem, Kânîpaşazâde Ahmed Rifat ve Yenişehirli Avni beylerin bu topluluğa dahil olmaları, her biri için farklı sebeplerden dolayı maddeten mümkün değildir.

Bir dost meclisi havası içinde geçen Encümen-i Şuarâ toplantılarında çoğu eski kültürü iyi bilen ve edebî zevki olan nazım tekniği kuvvetli şairler yazdıkları yeni şiirleri okurlar, bunlar üzerinde tartışmalı mübâheseler yapılırdı. Toplantıları idare eden Leskofçalı Galib Bey ise iyi bir şair olmakla beraber peltek olduğu için fazla konuşmaktan kaçınır ve onun şiir konusundaki görüşlerini, güzel konuşmasıyla da tanınan ev sahibi

Ârif Hikmet Bey aktarırdı. Toplantılara katılan şairlerin hafta içinde yazmış oldukları şiirleri yüksek sesle okuma işi ise yaş itibarıyla en genç üye olan Nâmık Kemal'e verilmişti. Yine bu toplantılarda Leskofçalı Galib Bey'in genç şairlere, sağlam ve âhenkli ifadeleri, renkli hayalleri ve incelmış zevkleriyle tanınan Nef'î, Nâilî-i Kadîm ve Fehîm-i Kadîm'in şiirlerine nazîreler yazdıkları da bilinmektedir. Topluluk mensuplarından divan tertip eden şairlerin divanlarını incelediğinde birçoğunun nazîreler yazdıkları bu şairlere benzemeye çalıştıkları görülür. Bunların hepsinin şiirde başarılı oldukları söylenemezse de XIX. yüzyılda divan şiirinin en kuvvetli temsilcilerinin bu grup arasından çıktığı da bir gerçektir.

Çeşitli ikramlarla, sohbet ve daha ziyade şiirle dolu olarak geçen bu toplantılar 1861 yılı sonlarına kadar düzenli bir şekilde devam etmiştir. Bu tarihten itibaren peşpeşe görülen ve çoğu şahsî nitelikte çeşitli hadiseler dolayısıyla topluluk yavaş yavaş dağılmaya yüz tutar. Önce, söylediği bir hicviye yüzünden Sâlih Nâilî topluluktan çıkarılır. O yılın ağustosunda Leskofçalı Galib'in görevle Trabıusgarp eyaletine gitmesi reissiz kalan meclisi dağılmanın eşiğine getirir. 1862 yılı başlarında Ziyâ Bey'in mutasarrıf olarak Kıbrıs'a tayini, Üsküdarlı Hakkı Bey'in cinnet geçirmesi, memuriyetinin başka bir daireye bağlanması yüzünden Mehmed Lebib Efendi'nin açıkta kalması, Nâmık Kemal'in Şinâsi ile tanışıp *Tasvîr-i Efkâr*'da çalışmaya başlaması gibi sebeplerle topluluk kendiliğinden dağılır.

Encümen-i Şuarâ, genel kanaatlerin aksine, büyük ölçüde ve tam anlamıyla şiirde eskiye dönüşü temsil etmez. Klasik nazım şekillerine, nazîreciliğe, mazmun sistemine bağlanmaları, onları tamamiyle eski şiirin devamı gibi göstermeye yeterli değildir. Divan şiirinin ince bir estetik özelliği gösteren sebk-i Hindî yolunu benimsemiş olmaları, en azından onların bu geleneğe bile farklı bir hedefe yöneldiklerini düşündürür. Bu sebeple takip ettikleri nazîre tarzında da Nef'î, Nâilî ve Fehîm-i Kadîm gibi şairlerin şiirlerine yönelmişler veya meclislerinde onları okumayı tavsiye etmişlerdir. Bunun dışında onları eskilerden ayıran bazı özellikler de dikkati çeker. Aralarında divan şiirini bazı yönleriyle tenkit hatta tahkir edenler, eski şiire "nev-

zemin" bir yol açmaya çalışanlar, hece veznini, halk şiiri tarzını ve sade Türkçe'yi benimseyenler, şiirlerine gelenekte olmadığı şekilde başlık koyanlar, yeni temalar arayanlar, özellikle siyasî-içtimâî konularla ilişkisi olan kavramları, hatta Fransızca birtakım kelimeleri kullananlar bile vardır. Bu bakımdan encümenin, daha sonra yenileşme dönemi edebiyatının öncülerini arasında yer alacak neslin edebî görüşlerini belli ölçüde de olsa etkilediği söylenebilir.

Birbirinden farklı sebeplerle de olsa toplulukta yer alan şairlerin çoğu Tanzimat hareketinden ve onun getirdiği yeniliklerden hoşnutsuzluk duymakta ve bu hoşnutsuzluğu çeşitli vesilelerle yazdıkları şiirlerde ortaya koymaktadırlar (meselâ Mûsâ Kâzım Paşa'nın hicviyeleri). Encümen-i Şuarâ toplantılarında şiir ve edebiyat dışında nelerin konuşulup tartışıldığı pek bilinmemekle beraber 1865'te teşekkül eden gizli Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin kurucuları arasında encümen üyelerinden Mustafa Refik, Ziyâ Paşa ve Nâmık Kemal'in de bulunması dikkati çekmektedir.

Diğer taraftan topluluk mensuplarından bir kısmının şiir dilinde az da olsa bir sadeleşme temayülü görülür. Klasik tarzda şiirler yazmakla beraber kendisini aşık edebiyatına daha yakın hissedenden Mehmed Lebib Efendi'nin bazı manzumeleri, Sâlih Fâik'in Sadrazam Âli Paşa için hece vezniyle yazdığı bir kaside, Deli Hikmet'in koşma tarzında birkaç şiiri, Recâizâde Celâl'in aşıklara özenmesi, Ziyâ Paşa ile Nâmık Kemal'in hece vezniyle yazdığı şiirler hep bu yenileşme arzusunun birer örneği gibidir.

Şiirin lugat ve muhtevasında bazı yenilikler yaptıkları görülen topluluk mensupları şiir formunda gelenekten pek ayrılmamışlardır. Klasik şiirin teşvik ve tenkit için öteden beri en sık kullandığı usul olan nazîre yazmayı, estetik kriterlerin oturması ve doğru temrinlerin yapılması için Encümen-i Şuarâ mensupları da bir metot olarak kullanmışlardır. Meselâ Leskofçalı Galib gibi bir üstat şair, henüz şiir heveslisi bir genç olan Nâmık Kemal'e nazîre söylerken veya diğer genç şairleri eski şairlere nazîre yazmaya yöneltirken doğrudan doğruya bu amacı gütmektedir.

Edebiyat tarihlerinin hemen hepsinde Encümen-i Şuarâ'nın eski şiirin son temsilcisi olduğu hükmü yer alır. Son devir

edebiyatçılarından Rıza Tevfik, Tanzi-mat'la birlikte şiir ve edebiyat dahil he-men her alanda Batılılaşma'nın başladığı bir dönemde Encümen-i Şuarâ mensuplarının eski şiiri yeniden canlandırma gayretlerini boş bir çaba olarak değerlendirenken Ahmet Hamdi Tanpınar da topluluğu eski şiirin son seçkin zümresi olarak görür. Encümen-i Şuarâ müdavimleri, asırlar boyunca yavaş yavaş oluşmuş bir şiir estetiğine zarar vermeden yenileşmeyi denemişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hersekli Ârif Hikmet Bey, *Divan* (haz. İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1335, hazırlayanın girişi, s. 18-22; İbnülemin, *Kemâlü'l-hikme*, İstanbul 1327; a.m.f., *Son Asır Türk Şairleri* (Encümen-i Şuarâ mensubu şairlerin biyografilerinde); İbrahim Necmi [Dilmen], *Târîh-i Edebiyyât Dersleri*, İstanbul 1338, II, 74, 120-130; İsmail Habib [Sevük], *Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1340, s. 360-372; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1967, s. 227-237; Banarlı, *RTET*, II, 973-975; Metin Kayahan Özgül, *Hersekli Arif Hikmet*, Ankara 1987, s. 8-23; a.m.f., *XIX. Asrın Özel Bir Edebiyat Mahfili Olarak Encümen-i Şuara* (doktora tezi, 1988), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DİA

The ENCYCLOPAEDIA of ISLAM

Leiden'de yayımlanan
İslâm dini, kültürü, tarihi
ve coğrafyasına dair ansiklopedi.

Avrupa'da Müslümanlık ve İslâm dünyası hakkında yayımlanan ilk ansiklopedinin, Barthélemy de Herbelot'nun Doğu'yu çeşitli yönleriyle alfabetik mad-deler halinde incelediği *Bibliothèque orientale* adlı eseri olduğu kabul edilir (nşr. Antoine Galland, Paris 1697). Daha sonra T. P. Hughes *Dictionary of Islam* (London 1885) ve W. Beale *An Oriental Biographical Dictionary* (Kalküta 1881) adlı kitapları kaleme aldılar; ancak bunlar muhteva bakımından yetersiz küçük hacimli araştırmalardı. Milletlerarası bir çalışma olan *The Encyclopaedia of Islam* ise Batı'da XIX. yüzyılın ikinci yarısında yoğunluk kazanan şarkiyat faaliyetlerinin XX. yüzyılın başlarında ortaya koyduğu en önemli üründür. Bu yüzden daha sonraki yıllarda çeşitli edisyonlar yapıldığı gibi, ilgili milletler tarafından Türkçe, Arapça, Farsça ve Urduca'ya da çevrilerek yayımlanmıştır.

The Encyclopaedia of Islam (first edition, *EI*). 1892'de Londra'da yapılan Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresi'nde Wil-

liam Robertson Smith İslâmî bir ansiklopedi yayımlanması teklifinde bulundu ve teklifi kabul edilerek kendi başkanlığında on iki üyeli bir hazırlık komitesi oluşturuldu. Bir süre sonra Smith'in ölümü üzerine müteakip kongrede yerine Ignaz Goldziher görevlendirildi; ancak 1897'de Paris'te yapılan kongrede Goldziher istifa etti ve onun yerine Martin Theodor Houtsma seçildi. Aynı kongrede, aralarında Barbier de Meynard, Michael Jan de Goeje ve Ignazio Guidi gibi ünlü isimlerin bulunduğu İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, Rus, Macar, Avusturyalı ve Hollandalı ilim adamlarından meydana gelen yeni bir komite teşkil edildi. Hazırlanan örnek fasikül Roma'da yapılan kongrede benimsendi ve o sıralarda yeni kurulmuş olan International Association of Academies'in ilk toplantısında (Paris 1901) Leipzig, Münih ve Viyana akademilerinin teklifleri üzerine ansiklopedinin yayımlanması kabul edildi. Böylece en yüksek milletlerarası ilmi teşkilât tarafından da onaylanmış bulunan projenin yayın hazırlıklarına başlama aşamasına gelinmiş oldu. M. J. de Goeje'nin başkanlığında Houtsma'nın da editör olarak görev aldığı bir idare heyeti oluşturuldu ve bir alt komisyon kurularak

genel prensiplerin tesbitiyle görevlendirildi. Bu komisyon çalışmalarını 1902'de tamamladı. Ansiklopedi İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak üç ayrı dilde yayımlanacak, fakat madde başlıkları Doğu dillerinde ve çoğunlukla Arapça olacaktır. Maliyet ise on yıl için 140.000-150.000 mark olarak hesaplandı. Projenin gerçekleştirme aşamasına gelmesi üzerine International Association Academies'e üye akademilerin hemen hepsi, başta Hollanda olmak üzere sömürgeci Avrupa devletlerinin tamamı, bu devletlerin sömürge genel valilikleri ve deniz aşırı ticaret şirketleri, ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'ndekiler de dahil din ağırlıklı eğitim veren bazı üniversitelerle çeşitli misyonerlik kuruluşları ansiklopedinin masraflarını karşılamayı taahhüt ettiler.

Ansiklopedinin yayın hakkı ve basım işi, kurulduğu 1683 yılından beri Arabiyat alanında yazılan en önemli eserleri ve XIX. yüzyılın sonuna doğru da özellikle Christiaan Snouck-Hurgronje öncülüğünde yapılan geniş kapsamlı İslâm araştırmalarını yayımlamakla ünlü E. J. Brill (Leiden) yayınevine verildi. Ansiklopedinin ilk fasikülü 1908'de yayımlandı; ancak Almanca tercüme sebebiyle tenkide uğradı ve bu dilin sorumlusu M. Seligsohn istifa etmek zorunda kaldı. I. cilt 1913'te tamamlandığında yayın kurulu Houtsma, T. W. Arnold, Rene Basset ve Richard Hartmann'dan, II. cilt çıktığında ise Houtsma, Arent Jean Wensinck, Arnold, Evarista Levi-Provençal ve W. Heffening'den oluşuyordu. 1930'da Arnold'un ölümü üzerine görevi Hamilton Alexander Roskeen Gibb'e verildi ve yayın kurulunda bir daha değişiklik olmadı. 1936'da *The Encyclopaedia of Islam* (*A Dictionary of the Geography, Ethnography and Biography of the Mohammedan Peoples*) adıyla dört büyük cilt, 5312 sayfa ve 6176 madde halinde yayımı tamamlanan ansiklopediye 1939'da da bir ilâve cilt eklendi (1987'de eserin tamamının, ciltler ikiye bölünerek ve boyutları biraz küçültülerek *First Encyclopaedia of Islam* adı altında ve dokuz cilt halinde tıpkıbasımı yapıldı). 1934'ten sonra Heffening'in başlattığı isimler indeksi çalışması ise II. Dünya Savaşı sebebiyle tamamlanamadı. 1937'de Wensinck, ansiklopedinin Almanca bir özeti olan *Handwörterbuch des Islam* üzerine çalışma başlatmıştı; 1939'da onun ölümü üzerine Johannes Heindrik Kramers gö-

The Encyclopaedia of Islam'in (1913-1936) ilk baskısının I. cildinin kapağı

